

doi: 10.67531/uncg-j.2026.1.1.57-76

Флора, рослинність та біотопи проєктованого НПП «Ірдинське болото»

Василь ШЕВЧИК¹ , Катерина ЛАВРІНЕНКО^{2,3} , Олександр СПРЯГАЙЛО² ,
Оксана СПРЯГАЙЛО^{2,3} , Олена ШАМРАЙ²

¹ Канівський природний заповідник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Канів, Україна

² Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Черкаси, Україна

³ Національний природний парк “Холодний Яр”, Мельники, Україна

Corresponding author: lavrinenkokaterina97@gmail.com

Реферат

Стаття присвячена комплексному аналізу флори, рослинності та біотопів проєктованого національного природного парку «Ірдинське болото», розташованого у межах Черкасько-Чигиринського фізико-географічного району Лісостепу України. Узагальнено результати багаторічних польових досліджень, аналізу літературних та гербарних джерел, а також даних відкритих баз біорізноманіття. Встановлено, що флора території налічує 817 видів судинних рослин, серед яких провідними є родини *Asteraceae*, *Poaceae*, *Superaceae* та *Lamiaceae*. Відзначено значну представленість бореальних і водно-болотних видів, що зближує досліджувану флору з поліськими флористичними комплексами. Виявлено 74 раритетні види рослин різного природоохоронного статусу, зокрема 25 видів Червоної книги України, 6 видів Резолюції 6 Бернської конвенції та 45 регіонально рідкісних видів.

Проаналізовано структуру рослинності території, яка характеризується високою синтаксономічною різноманітністю та включає 18 класів, 28 порядків і 49 союзів. Провідну роль у рослинному покриві відіграють болотні, водні, лучні та лісові угруповання. Встановлено наявність 25 типів біотопів, включених до Резолюції 4 Бернської конвенції, що підтверджує високу природоохоронну цінність території та її відповідність критеріям Смарагдової мережі. Отримані результати підтверджують важливу роль території проєктованого НПП «Ірдинське болото» як одного з ключових осередків збереження флористичного, ценотичного та біотопічного різноманіття Лісостепу України. Висока концентрація рідкісних видів і угруповань, а також значна представленість оселищ європейського значення обґрунтовують доцільність створення на цій території об'єкта природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Ключові слова: флора, рослинність, біотопи, водно-болотні угіддя, Смарагдова мережа, раритетні види, судинні рослини, Черкаський бір, Лісостеп України

Abstract

Shevchyk, V.L., Lavrinenko, K.V., Spriahailo, O.V., Spriahailo, O.A., Shamray, O.V. (2026). Flora, vegetation, and habitats of the proposed “Irdynske Boloto” National Nature Park

The article presents a comprehensive analysis of the flora, vegetation, and habitat diversity of the proposed “Irdynske Boloto” National Nature Park, located within the Cherkasy–Chyhyryn physico-geographical district of the Forest-Steppe zone of Ukraine. The study synthesizes results of long-term field investigations, as well as data from literature sources, herbarium collections, and open biodiversity databases. The flora of the territory comprises 817 vascular plant species, with the families *Asteraceae*,

Citation:

Шевчик, В.Л., Лавріненко, К.В., Спрягайло, О.В., Спрягайло, О.А., Шамрай, О.В. (2026). Флора, рослинність та біотопи проєктованого НПП «Ірдинське болото». *Український природоохоронний журнал* 1 (1): 57–76. <https://doi.org/10.67531/uncg-j.2026.1.1.57-76>

Poaceae, *Cyperaceae*, and *Lamiaceae* being the most species-rich. A considerable proportion of boreal and wetland species is recorded, indicating affinities with the floristic complexes of the Polissya region. A total of 74 rare plant species of different conservation status were identified, including 25 species listed in the Red Data Book of Ukraine, 6 species included in Appendix of Resolution 6 of the Bern Convention, and 45 regionally rare species. The vegetation structure of the area is characterized by high syntaxonomic diversity, comprising 18 classes, 28 orders, and 49 alliances. Wetland, aquatic, meadow, and forest vegetation types play a dominant role in the vegetation cover. The presence of 25 habitat types listed in Resolution 4 of the Bern Convention confirms the high conservation value of the territory and its compliance with the criteria of the Emerald Network. The obtained results emphasize the importance of the proposed "Irdynske Boloto" National Nature Park as a key area for the conservation of floristic, coenotic, and habitat diversity in the Ukrainian Forest-Steppe. The high concentration of rare species and vegetation types, along with the significant representation of habitats of European importance, supports the establishment of this territory as a protected area of national significance.

Keywords: *flora, vegetation, habitats, wetlands, Emerald Network, rare species, vascular plants, Cherkaskyi Bir, Forest-Steppe of Ukraine*

Вступ

Болотні та лісо-болотні екосистеми Лісостепу України є одними з ключових осередків збереження біорізноманіття, виконуючи важливі екологічні функції, зокрема регуляцію водного та температурного режиму, акумуляцію вуглецю та підтримання стабільності природних ландшафтів. В умовах посилення антропогенного впливу та кліматичних змін збереження таких територій набуває особливої актуальності. Лісо-болотний масив «Ірдинь», який становить ядро проєктованого національного природного парку «Ірдинське болото», розташований у межах Черкасько-Чигиринського фізико-географічного району (Didukh, Ya.P. & Sheliah-Sosonko, 2003). Площа власне лісо-болотного масиву становить близько 7 тис. га, тоді як загальна площа проєктованої території НПП сягає 24 924,05 га та включає також прилеглі лісові, лучні та інші природні комплекси (Naukove., 2025) (Рис. 1). Територія проєктованого НПП охоплює кілька урочищ, об'єднаних у межах єдиного контуру, зокрема Черкаський бір, болото Ірдинь та Мошногірський кряж. Незважаючи на тривалий період вивчення, відомості про флору та рослинність Ірдинського лісо-болотного масиву залишаються фрагментарними. Певною мірою це пояснюється поганою доступністю до окремих заболочених масивів цієї території. Окремі дані на-

ведені у класичних флористичних зведеннях та спеціалізованих дослідженнях, проте узагальнюючі сучасні роботи, які б інтегрували результати багаторічних спостережень із новими польовими матеріалами, практично відсутні. Особливо це стосується комплексного аналізу флори, рослинності та біотопів у межах єдиного підходу. Важливим етапом у систематизації наявних відомостей стало створення та оприлюднення узагальненого набору даних «Flora of the Proposed National Park "Irdynske Boloto"» через платформу GBIF, який об'єднує літературні джерела та результати сучасних польових досліджень (Lavrinenko et al., 2025). Використання відкритих баз біорізноманіття створює нові можливості для аналізу флористичного різноманіття, його структури та просторових особливостей.

Територія проєктованого НПП «Ірдинське болото» відзначається високою природоохоронною цінністю, що зумовлено значним видовим різноманіттям, наявністю рідкісних і охоронюваних видів, а також представленістю широкого спектра природних біотопів, у тому числі таких, що мають європейське значення. Поєднання водних, прибережно-водних, болотних, лучних і лісових екосистем формує складну мозаїчну структуру рослинного покриву та забезпечує високий рівень ценотичного різноманіття. Водночас відсутність узагальненого сучасного аналізу, що поєд-

нує флористичні, ценотичні та біотопічні дані, обмежує можливості наукового обґрунтування створення природоохоронного об'єкта на цій території.

Метою роботи було узагальнити сучасні дані про біорізноманіття, рослинний покрив та біотопи проєктованого НПП «Ірдинське болото» на основі польових досліджень і відкритих баз даних (зокрема GBIF), а також обґрунтувати його природоохоронну цінність.

Матеріали і методи дослідження

Характеристика території

Проектований національний природний парк «Ірдинське болото» розміщений в межах Черкасько-Чигиринського фізико-географічного району, Центральнопридніпровської височинної області, Подільсько-Придніпровського краю, Лісостепової зони, Східноєвропейської рівнинної фізико-географічної країни (Rudenko., 2008). Основну її частину становить Черкаський бір, розташований на першій надзаплавній терасі Дніпра. Болото Ірдинь (близько 1500 га) сформувалося в межах давнього русла, яким нині протікає річка Ірдинь. Мошнігирський кряж, вкритий грабово-дубовими лісами, є крайовою частиною льодовиково-тектонічних утворень.

За характером рельєфу це знижена заплавно-низовинна ділянка (80–85 м.н.р.м) із включеннями підвищень сегментів борової тераси (до 95 м.н.р.м), що північно-західніше Черкас широким розгалуженням (шириною 1–3 км) відходить від Дніпра на 30 км у південно-західному напрямку (від села Сокирне до села Ірдинь), а потім на 18 км у південно-східному напрямку (від с. Ірдинь до м. Смі-

ла). Загальна площа — близько 7 тис га. Ця територія сформована на місці Вільшанської та Тясминсько-Болтиської депресій східної частини середньо-придніпровського схилу Українського кристалічного щита, де кристалічні породи перекриті потужними товщами (близько 2200 м в районі м. Сміла) осадових порід різного віку (Bondarchuk, 1959). В доісторичний період, а ймовірно і до часу раннього середньовіччя це зниження фактично було одним із розгалужень русла Дніпра і головними факторами, що визначальною мірою тоді впливали на розвиток сучасного рельєфу, були алювіальний та еоловий процеси. Зниження рівня водності і проточності Дніпра зумовило перерозподіл стоку води основним руслом, заростання болотною та лісовою рослинністю цього відгалуження та процеси поступового торфоутворення в ньому.

Територія сформувалася в межах давнього відгалуження русла Дніпра, що зумовило формування складного поєднання водних, болотних і лісових екосистем, а також розвиток процесів торфоутворення. Сучасний гідрологіч-

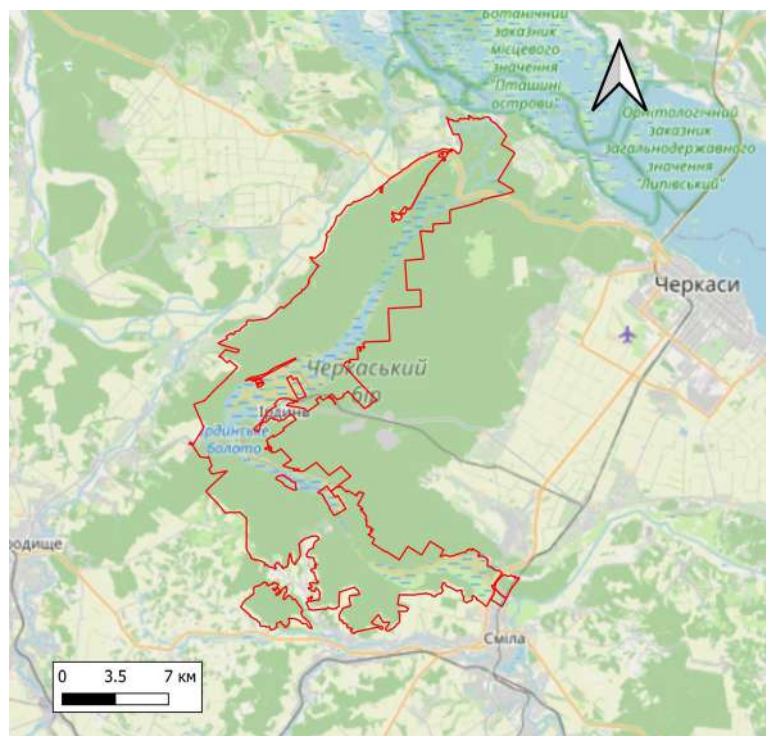


Рисунок 1. Межі проєктованого НПП «Ірдинське болото».

Figure 1. Boundaries of the proposed “Irdynske Boloto” National Nature Park.

ний режим характеризується зниженою проточністю та переважанням застійного обводнення, що визначає специфіку формування рослинного покриву та біотопічної структури території.

Нині поверхня цього зниження сформована здебільшого органомегенними відкладами (сапропелі та рідше торфи), що залягають на голоценових відкладах алювіальних пісків. Значні запаси торфу викликали інтерес у господарників, що неодноразово впродовж останніх 150 років призводило до організації торфодобування. Це визначило значимий техногенний вплив на сучасний рельєф та загальний стан природного комплексу. Відсутність відповідного нахилу поверхні цього заболоченого старо-руслища нині визначає відтік води із нього у двох різних напрямках. На північний схід протікає річка Ірдинка, що впадає у Дніпро, а на південний схід — річка Ірдинь, що впадає в Тясмин. У зв'язку із регульованістю рівня води у Кременчуцькому водосховищі, більшу частину року рівень водної поверхні в ньому здебільшого вищий, ніж на Ірдинському болотному масиві. Це є головною причиною зменшення проточності та застійного характеру обводнення річок Ірдинка, Ірдинь, Тясмин. Територія характеризується високою мозаїчністю екотопів, що створює передумови для формування різноманітної флори та складної структури рослинності.

Джерела даних

Основою дослідження стали літературні, архівні та власні польові матеріали авторів. У літературі відсутні зведені дані щодо рослинності цієї території. Цілеспрямовані обстеження лісово-болотної та лучної рослинності проводились нами в північно-східній частині масиву (Shevchyk et al., 1997). Також раніше виконано огляд рослинності хвойних та мішаних лісів цього регіону (Didukh et al., 2003). Упродовж останніх 20 років здійснювалися короткотривалі рекогносцирувальні обстеження окремих ділянок лісо-болотного масиву, що дозволило

уточнити сучасний стан рослинного покриву та динаміку окремих біотопів. Значний обсяг флористичної інформації щодо зростання окремих видів рослин на досліджуваній території міститься у класичних зведеннях (Flora URSS, 1939–1965; Hlovatska, 1950, 1952), які були використані як базовий історичний фундамент для аналізу видового складу.

Сучасну основу дослідження становлять власні флористичні та геоботанічні матеріали авторів, зібрані у період 1997–2025 років, включно з результатами маршрутно-флористичних обстежень, виконанням геоботанічних описів різних типів рослинності (водної, болотної, трав'яної та лісової). Окрему увагу приділено останнім польовим дослідженням (2023–2025 рр.), у ході яких уточнено локалізацію популяцій рідкісних видів та виявлено нові для території види, зокрема представників родини Orchidaceae (Shevchyk et al., 2025).

Важливою складовою інформаційної бази є узагальнений флористичний набір даних «Flora of the Proposed National Park “Irdynske Boloto”», опублікований на платформі GBIF (Global Biodiversity Information Facility) (Lavrinenko et al., 2025). Датасет інтегрує літературні, гербарні та сучасні польові дані, що забезпечує можливість їх стандартизації та просторового аналізу.

Таким чином, база джерел дослідження поєднує історичні літературні відомості, багаторічні польові спостереження та сучасні цифрові флористичні бази даних, що забезпечує комплексність та достовірність аналізу рослинного покриву території.

Методи обробки даних

Флористичні дані стандартизовано відповідно до вимог Darwin Core (Wieczorek et al., 2012) з подальшою гармонізацією таксономії із використанням сучасних номенклатурних джерел. Уніфікацію даних здійснено за допомогою OpenRefine (Open Refine). Верифікацію созологічного статусу

здійснювали шляхом зіставлення флористичного списку з відповідними охоронними списками загальноєвропейського (COUNCIL..., 2011), національного (Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine..., 2021) та регіонального рівня (Cherkasy Regional Council..., 2022).

Геоботанічні описи обробляли із використанням програм TURBOVEG (Hennekens & Schaminée, 2001) та JUICE (Tichý, 2002). Для описів, представлених у літературі в бальній шкалі, значення проєктивного покриття переводили у відсотки. Класифікацію рослинності здійснювали із застосуванням експертної системи EuroVegChecklist (Mucina et al., 2016) — для визначення синтаксономічної належності до класів, класифікацію біотопів — із застосуванням експертної системи EUNIS-ESy (Chytrý et al., 2016). Типи біотопів встановлювали відповідно до Національного каталогу біотопів України (Kuzemko et al., 2018) із використанням порогових значень характерних видів та системи перехресних відповідностей із класифікаціями

EUNIS, Резолюції 4 Бернської конвенції (COUNCIL..., 1996) та Зеленої книги України (Didukh..., 2009b). Просторовий аналіз і картографування здійснювали у середовищі QGIS. На його основі створено тематичні карти поширення біотопів і локалізації геоботанічних описів.

Результати досліджень та обговорення

Флора судинних рослин та її соцологічна цінність

За даними, отриманими в результаті маршрутно-флористичних обстежень та раніше приведеними в літературі (Flora URSR, 1939–1965; Hlovatska, 1950, 1952) наразі можна стверджувати про зростання тут 817 видів судинних рослин (Lavrinenko et al., 2025). Провідними родинами є *Asteraceae* — 97/12 (видів / відсотків у складі флори), *Poaceae* — 72/9, *Cyperaceae* — 47/6, *Lamiaceae* — 45/6, *Rosaceae* — 39/5, *Fabaceae* — 36/4, *Caryophyllaceae* — 34/4, *Brassicaceae* — 30/4, *Apiaceae* — 27/3, *Plantaginaceae* — 24/3 (Рис. 2). Загалом всі названі десять родин представляють 56% видового

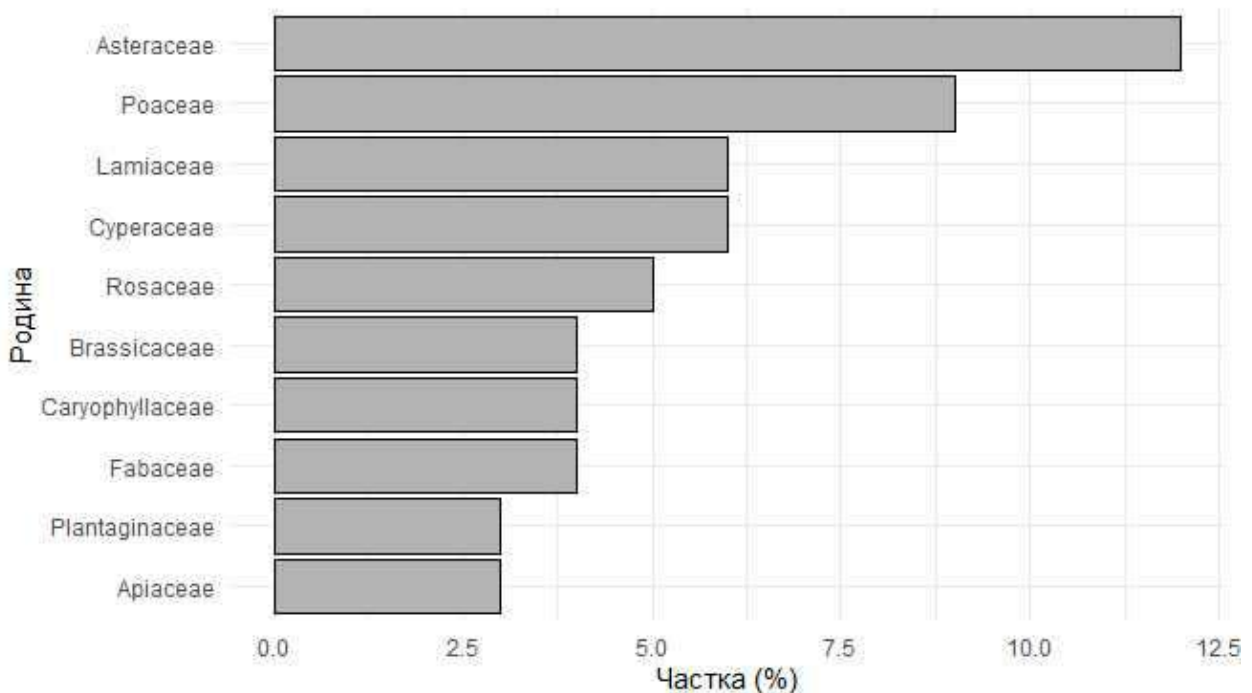


Рисунок 2. Спектр провідних родин судинних рослин флори проєктованого НПП «Ірдинське болото»

Figure 2. Spectrum of dominant vascular plant families in the flora of the proposed “Irdynske Boloto” National Nature Park.

складу флори. Такі таксономічно-статистичні характеристики вказують цілком типовий характер даної локальної флори і є відповідними для регіональних флор цієї природної зони.

Помітною особливістю систематичної структури зазначеної флори є багатство видами родини *Cyperaceae*, що споріднює її із флорами Українського Полісся. Ця особливість підкреслюється і найбільшим видовим багатством роду *Carex* (35 видів). Значним багатством видів вирізняються роди: *Veronica* (15 видів); по 10 видів мають *Rumex*, *Viola*; по 9 — *Galium*, *Potentilla*, *Salix*; по 8 — *Festuca*, *Poa*, *Trifolium*, *Vicia*; по 7 — *Juncus*, *Myosotis*, *Potamogeton*, *Ranunculus*; по 6 — *Campanula*, *Senecio*.

За складом біоморф основу флори

складають багаторічні трави (549 видів, або 69%), значна частка представлена однорічними та дворічними монокарпіками (175/ 22%), зовсім незначну частку складають кущі (38/5%) та дерева (35/4%).

Флора проектного НПП «Ірдинське болото» характеризується значною часткою раритетних видів, що мають різний природоохоронний статус. У її складі відмічено 74 раритетних видів різного рівня охорони, зокрема шість видів судинних рослин, що охороняються Резолюцією 6 Бернської конвенції (COUNCIL ..., 2011), 25 видів з Червоної книги України (Didukh..., 2009a) та 45 види із переліку охоронюваних видів для території Черкаської області (Cherkasy Regional Council, 2022) (Табл. 1, Рис. 3).

Таблиця 1. Раритетні види судинних рослин проектного НПП «Ірдинське болото» та їх природоохоронний статус

Table 1. Rare vascular plant species of the proposed “Irdynske Boloto” National Nature Park and their conservation status.

Назва виду українською	Назва виду латиною	Охоронний статус*
Аконіт шерстистовусий	<i>Aconitum lasiostomum</i> Rchb.	Per
Воронець колосистий	<i>Actaea spicata</i> L.	Per
Горобейниця пурпурово-синя	<i>Aegonychon purpureocaeruleum</i> (L.) Holub	Per
Цибуля ведмежа	<i>Allium ursinum</i> L.	ЧКУ
Анемона лісова	<i>Anemone sylvestris</i> L.	Per
Образки болотні	<i>Calla palustris</i> L.	Per
Верес звичайний	<i>Calluna vulgaris</i> (L.) Hull	Per
Осока дводомна	<i>Carex dioica</i> L.	ЧКУ
Осока пухнатопада	<i>Carex lasiocarpa</i> Ehrh.	Per
Осока гірська	<i>Carex montana</i> L.	Per
Осока волотиста	<i>Carex paniculata</i> L.	Per
Волошка сумська	<i>Centaurea sumensis</i> Kalen.	Per
Булатка великоквіткова	<i>Cephalanthera damasonium</i> (Mill.) Druce	ЧКУ
Булатка довголиста	<i>Cephalanthera longifolia</i> (L.) Fritsch	ЧКУ
Булатка червона	<i>Cephalanthera rubra</i> (L.) Rich.	ЧКУ
Вишня кушова	<i>Cerasus fruticosa</i> Pall.	Per
Кушир донський	<i>Ceratophyllum tanaiticum</i> Sapegin	Per

Назва виду українською	Назва виду латиною	Охоронний статус*
Зимолюбка зонтична	<i>Chimaphila umbellata</i> (L.) W.P.C.Barton	Per
Вовче тіло болотяне	<i>Comarum palustre</i> L.	Per
Ряст Маршалла	<i>Corydalis marschalliana</i> (Willd.) Pers.	Per
Зозульки м'ясо-червоні	<i>Dactylorhiza incarnata</i> (L.) Soo	ЧКУ
Вовче лико запашне	<i>Daphne cneorum</i> L.	ЧКУ
Гвоздика несправжньорозчепірена	<i>Dianthus pseudosquarrosus</i> (Novak) Klovov	Per
Наперстянка великоквіткова	<i>Digitalis grandiflora</i> Mill.	Per
Змієголовник Рюйша	<i>Dracocephalum ruyschiana</i> L.	ЧКУ
Коручка чемерниковидна	<i>Epipactis helleborine</i> (L.) Crantz	ЧКУ
Коручка болотна	<i>Epipactis palustris</i> (L.) Crantz	ЧКУ
Пухівка багатоголовова	<i>Eriophorum angustifolium</i> Honck.	Per
Пухівка струнка	<i>Eriophorum gracile</i> W.D.J.Koch	Per
Пухівка широколиста	<i>Eriophorum latifolium</i> Hoppe	Per
Голокучник дубовий	<i>Gymnocarpium dryopteris</i> (L.) Newman	Per
Хамарбія болотна	<i>Hammarbya paludosa</i> (L.) Kuntze	ЧКУ
Плавунчик болотний	<i>Hotonia palustris</i> L.	Per
Оман високий	<i>Inula helenium</i> L.	Per
Півники угорські	<i>Iris hungarica</i> Waldst. & Kit.	БК
Півники борові	<i>Iris pineticola</i> Klovov	ЧКУ
Півники сибірські	<i>Iris sibirica</i> L.	ЧКУ
Юринея волошковидна	<i>Jurinea cyanoides</i> (L.) Rchb.	БК
Ряска горбата	<i>Lemna gibba</i> L.	Per
Лілія лісова	<i>Lilium martagon</i> L.	ЧКУ
Жировик Льюеллі	<i>Liparis loeselii</i> (L.) Rich.	ЧКУ і БК
Зозулинні сльози яйцеподібні	<i>Listera ovata</i> (L.) R.Br.	ЧКУ
Плаун річний	<i>Lycopodium annotinum</i> L.	ЧКУ
Плаун булавовидний	<i>Lycopodium clavatum</i> L.	Per
Страусове перо звичайне	<i>Matteuccia struthiopteris</i> (L.) Tod.	Per
Бобівник трилистий	<i>Menyanthes trifoliata</i> L.	Per
Незабудка українська	<i>Myosotis ucrainica</i> Czern.	Per
Гніздівка звичайна	<i>Neottia nidus-avis</i> (L.) Rich.	ЧКУ
Неотіанта каптуровата	<i>Neottianthe cucullata</i> (L.) Schltr.	ЧКУ
Латаття сніжно-біле	<i>Nymphaea candida</i> C.Presl	Per
Вужачка звичайна	<i>Ophioglossum vulgatum</i> L.	Per
Зозулинець шоломоносний	<i>Orchis militaris</i> L.	ЧКУ
Зозулинець салеповий	<i>Orchis morio</i> Ucria	ЧКУ
Ортилія однобока	<i>Orthilia secunda</i> (L.) House	Per
Маточник болотний	<i>Ostericum palustre</i> Besser	БК

Назва виду українською	Назва виду латиною	Охоронний статус*
Любка дволиста	<i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	ЧКУ
Любка зеленоквіткова	<i>Platanthera chlorantha</i> (Custer) Rchb.	ЧКУ
Багатоніжка звичайна	<i>Polypodium vulgare</i> L.	Per
Перстач білий	<i>Potentilla alba</i> L.	Per
Перстач прямостоячий	<i>Potentilla erecta</i> (L.) Raeusch.	Per
Суховершки великоквіткові	<i>Prunella grandiflora</i> (L.) Turra	Per
Сон широколистий	<i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill.	ЧКУ і БК
Сон лучний	<i>Pulsatilla pratensis</i> (L.) Mill.	ЧКУ
Грушанка мала	<i>Pyrola minor</i> L.	Per
Грушанка круглолиста	<i>Pyrola rotundifolia</i> L.	Per
Проліска сибірська	<i>Scilla sibirica</i> Andrews	Per
Скорзонера пурпурова	<i>Scorzonera purpurea</i> L.	Per
Молодило руське	<i>Sempervivum ruthenicum</i> Koch ex Schnittsp. & C.B.Lehm.	Per
Ковила дніпровська	<i>Stipa borysthenica</i> Klovov ex Prokudin	ЧКУ
Комонник лучний	<i>Succisa pratensis</i> Moench	Per
Тефрозер цілолистий	<i>Tephrosia integrifolia</i> (L.) Holub	Per
Льонолистник безприквітковий	<i>Thesium ebracteatum</i> Hayne	БК
Чебрець Палласів	<i>Thymus pallasianus</i> Heinr.Braun	Per
Кропива київська	<i>Urtica kioviensis</i> Rogow.	Per
Фіалка кам'яниста	<i>Viola rupestris</i> F.W.Schmidt	Per

* БК – види, занесені до Додатку Резолюції 6 Бернської Конвенції (Council., 2011), ЧКУ – види, занесені до Червоної книги України (Про затвердження., 2021), Per – види, занесені до офіційного переліку регіонально рідкісних видів рослин Черкаської області (Про затвердження., 2022).

Серед видів Червоної книги України великі площі займає цибуля ведмежа (*Allium ursinum*), в окремих кварталах її проєктивне покриття у період вегетації сягає 100%. Родина Орхідні (Orchidaceae) представлена тут 15 видами, однак частина з них (*Orchis militaris*, *Anacamptis morio*, *Hammarbya paludosa*, *Hemipilia cucullata*) у сучасних дослідженнях не підтверджена і, ймовірно, втрачена внаслідок трансформації болотних та лучних біотопів. (Shevchuk et al., 2025). У світлих соснових, дубових та мішаних лісах поширені два види сону — с. лучний (*Pulsatilla pratensis*) і с. розкритий (*Pulsatilla patens*), ковила дніпровська (*Stipa borysthenica*), вовче лико запашне (*Daphne sneorum*), льонолистник без-

приквітковий (*Thesium ebracteatum*), півники угорські (*Iris hungarica*).

Проєктований НПП є однією з найпівденніших на правобережжі точок поширення ряду бореальних видів: вересу звичайного (*Calluna vulgaris*), зимолубки зонтичної (*Chimaphila umbellata*), зелениці сплюснутої (*Diphysastrum complanatum*), видів роду пухівка (*Eriophorum*), грушанка (*Pyrola*), ортілії однобокої (*Orthilia secunda*). За літературними даними на початку минулого століття біля Вовчої гатки знаходили також вербу чорничну (*Salix myrtilloides*), хоча цей вид можливо зник у зв'язку зі змінами водного режиму та посиленням процесів евтрофікації.

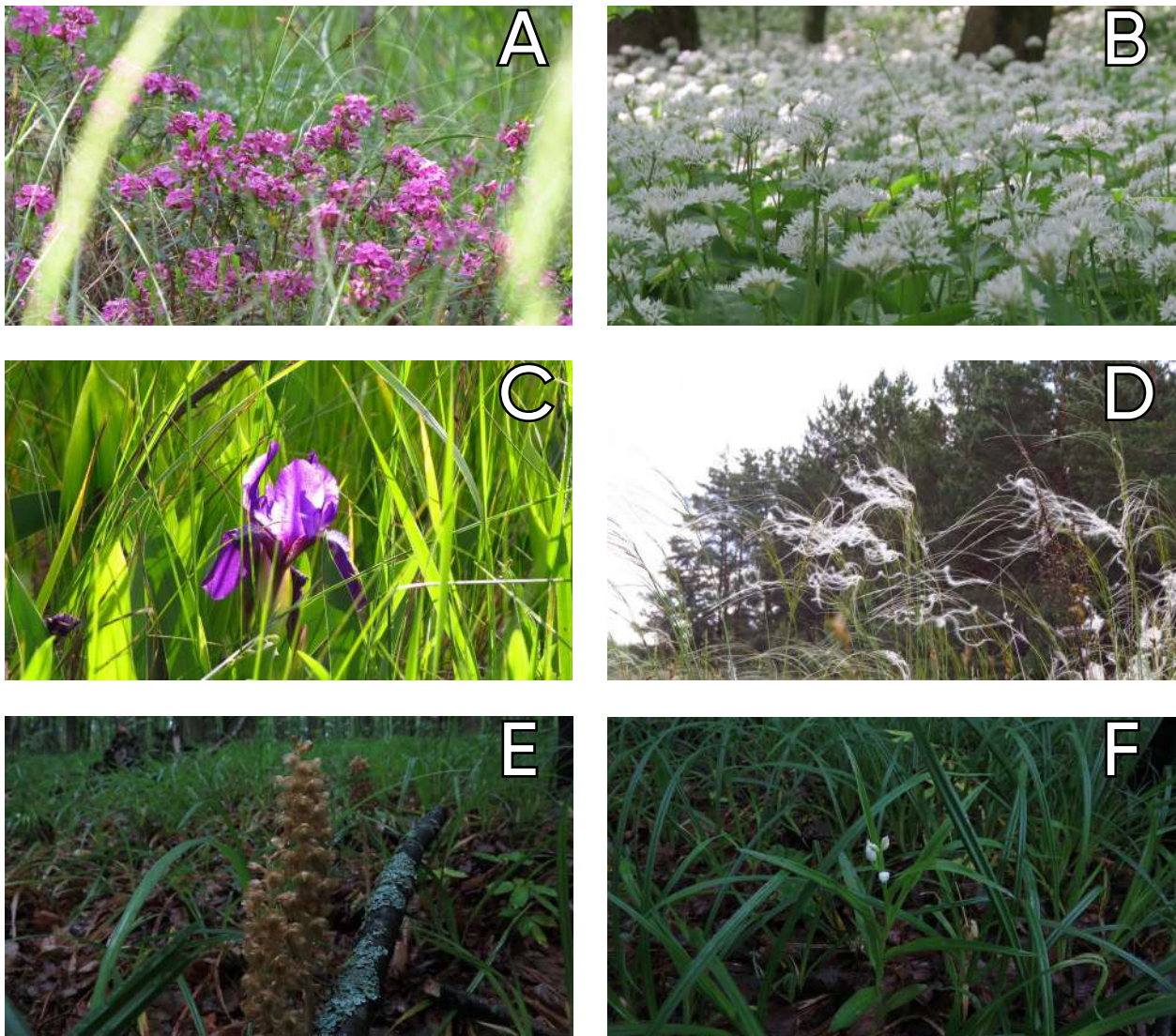


Рисунок 3. Деякі раритетні види рослин проєктованого НПП: А – вовче лико запашне (*Daphne cneorum*); В – цибуля ведмежа (*Allium ursinum*); С – півники угорські (*Iris hungarica*); D – ковила дніпровська (*Stipa borysthenica*); Е – гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis*); F – булатка довголиста (*Cephalanthera longifolia*).

Figure 3. Some rare plant species of the proposed National Nature Park: A – *Daphne cneorum*; B – *Allium ursinum*; C – *Iris hungarica*; D – *Stipa borysthenica*; E – *Neottia nidus-avis*; F – *Cephalanthera longifolia*.

Коротка характеристика рослинності

Класифікаційна схема рослинності (до рівня союзів) проєктованого НПП «Ірдинське болото» включає 49 союзів, 28 порядків та 18 класів.

CHARETEA INTERMEDIAE F. FUKAREK 1961

Charetalia intermediae Sauer 1937

Charion intermediae Sauer 1937

LEMNETEA O. DE BOLOS ET MASCLANS 1955

Lemnetalia minoris O. de Bolos et Masclans 1955

Lemnion minoris O. de Bolos et Masclans 1955

Stratiation Den Hartog et Segal 1964

Utricularion vulgaris Passarge 1964

POTAMOGETONETEA KLIKA IN KLIKA ET NOVAK 1941

***Callitricho hamulatae-Ranunculetalia aquatilis* Passarge ex Theurillat in Theurillat et al. 2015**

Ranunculion aquatilis Passarge ex Theurillat in Theurillat et al. 2015

***Potamogetonetalia* Koch 1926**

Ceratophyllion demersi Den Hartog et Segal ex Passarge 1996

Nymphaeion albae Oberd. 1957

Potamogetonion Libbert 1931

Potamogetonion graminei Westhoff et Den Held 1969

***Nasturtio-Glycerietalia* Pignatti 1953**

Phalaridion arundinaceae Kopecky 1961

Glycerio-Sparganion Br.-Bl. et Sissingh in Boer 1942

***Oenanthetalia aquatica* Hejny ex Balatova-Tulackova et al. 1993**

Eleocharito palustris-Sagittarion sagittifoliae Passarge 1964

***Phragmitetalia* Koch 1926**

Phragmition communis Koch 1926

***Magnocaricetalia* Pignatti 1953**

Magnocaricion elatae Koch 1926

Magnocaricion gracilis Gehu 1961

Carici-Rumicion hydrolapathi Passarge 1964

MOLINIO-ARRHENATHERETEA TX. 1937

***Galieta* veri Mirkin et Naumova 1986**

Agrostion vinealis Sipaylova et al. 1985

***Arrhenatheretalia elatioris* Tx. 1931**

Arrhenatherion elatioris Luquet 1926

***Molinietalia caeruleae* Koch 1926**

Molinion caeruleae Koch 1926

Deschampsion cespitosae Horvatic 1930

Calthion palustris Tx. 1937

Filipendulion ulmariae Segal ex Westhoff et Den Held 1969

TRIFOLIO-GERANIETEA SANGUINEI T. MULLER 1962

***Antherico ramosi-Geranietalia sanguinei* Julve ex Dengler in Dengler et al. 2003**

Geranion sanguinei Tx. in T. Muller 1962

CARPINO-FAGETEA SYLVATICAE JAKUCS EX PASSARGE 1968

***Alno-Fraxinetalia excelsioris* Passarge 1968**

Alnion incanae Pawlowski et al. 1928

***Carpinetalia betuli* P. Fukarek 1968**

Carpinion betuli Issler 1931

SALICETEA PURPUREAE MOOR 1958

***Salicetalia purpureae* Moor 1958**

Salicion albae Soo 1951

Salicion triandrae T. Muller et Gors 1958

ALNETEA GLUTINOSAE BR.-BL. ET TX. EX WESTHOFF ET AL. 1946

***Alnetalia glutinosae* Tx. 1937**

Alnion glutinosae Malcuit 1929

FRANGULETEA DOING EX WESTHOFF IN WESTHOFF ET DEN HELD 1969

***Salicetalia auritae* Doing 1962**

Salicion cinereae T. Muller et Gors ex Passarge 1961

ROBINIETEA JURKO EX HADAC ET SOFRON 1980

***Chelidonio-Robinietalia pseudoacaciae* Jurko ex Hadac et Sofron 1980**

Balloto nigrae-Robinion pseudoacaciae Hadac et Sofron 1980

Chelidonio-Acerion negundi L. Ishbirdina et A. Ishbirdin 1991

Chelidonio majoris-Robinion pseudoacaciae Hadac et Sofron ex Vftkova in Chytry 2013

EPILOBIETEA ANGUSTIFOLII TX. ET PREISING EX VON ROCHOW 1951

***Galeopsio-Senecionetalia sylvatici* Passarge 1981**

Fragarion vescae Tx. ex von Rochow 1951

Epilobion angustifolii Oberd. 1957

STELLARIETEA MEDIAE TX. ET AL. IN TX. 1950

***Eragrostietalia* J. Tx. ex Poli 1966**

Eragrostion Tx. in Oberd. 1954

***Sisymbrietalia sophiae* J. Tx. ex Gors 1966**

Atriplicion Passarge 1978

Malvion neglectae (Gutte 1972) Hejny 1978

Sisymbriion officinalis Tx. et al. ex von Rochow 1951

ARTEMISIETEA VULGARIS LOHMEYER ET AL. IN TX. EX VON ROCHOW 1951

***Agropyretalia intermedio-repentis* T. Muller et Gors 1969**

Convolvulo arvensis-Agropyron repentis Gors 1967

***Onopordetalia acanthii* Br.-Bl. et Tx. ex Klika et Hadac 1944**

Arction lappae Tx. 1937

Dauco-Melilotion Gors et Rostanski et Gutte 1967

Onopordion acanthii Br.-Bl. et al. 1936

POLYGONO-POETEA ANNUAE RIVAS-MARNNEZ 1975

***Polygono arenastri-Poetalia annuae* Tx. in Gehu et al. 1972 corr. Rivas- Martrnez et al. 1991**

Saginion procumbentis Tx. et Ohba in Gehu et al. 1972

PLANTAGINETEA MAJORIS TX. ET PREISING EX VON ROCHOW 1951

***Potentillo-Polygonetalia avicularis* Tx. 1947**

Plantagini-Prunellion Elias 1980

Potentillion anserinae Tx. 1947

GALIO-URTICETEA PASSARGE EX KOPECKY 1969

***Convolvuletalia sepium* Tx. ex Moor 1958**

Senecionion fluviatilis Tx. ex Moor 1958

***Circaeolutescentia-Stachyetalia sylvaticae* Passarge 1967**

Impatiens noli-tangere-Stachyon sylvaticae Gors ex Mucina 1993

***Galio-Alliarietalia Oberd. in Gors et T. Muller* 1969**

Aegopodion podagrariae Tx. 1967

BIDENTETEA TX. ET AL. EX VON ROCHOW 1951

***Bidentetalia* Br.-Bl. et Tx. ex Klika et Hadac 1944**

Bidention tripartitae Nordhagen ex Klika et Hadac 1944

Водна рослинність (класи *Lemnetea* та *Potamogetonetea*) займає водні плеса вздовж русла, стариці, заплавної озера та штучні водойми на місцях колишніх заготівель торфу. Найбільші площі зайняті угрупованнями вільноплаваючих рослин-плейстофітів, насамперед, жабурника звичайного (*Hydrocharis morsus-ranae*), ряски малої (*Lemna minor*), спіродели багатокореневої (*Spirodela polyrrhiza*), вольфії безкореневої (*Wolffia arrhiza*). Також виявлені значні площі угруповань із співдомінуванням пухирника звичайного (*Utricularia vulgaris*). Зустрічаються фрагменти з домінуванням різак алоєвидного (*Stratiotes aloides*). Між розріджень заростей очерету та у вигляді смуги вздовж цих заростей формуються угруповання з домінуванням куширу напівзануреного (*Ceratophyllum submersum*).

В товщі води прибережних мілководь заплавної озера (49.512674 N, 31.840701 E) зустрічається кушир донський, що зростає у складі малорясково-донсько-куширової (*Ceratophylletum (tanaitici) lemnosum (minoris)*) та спіроделево-донськокуширової (*Ceratophylletum (tanaitici) spirodelosum (polyrrhizae)*) асо-

ціацій, що представляють угруповання занесені до Зеленої книги України із категорією 1 (угруповання з унікальним типом асоційованості домінуючих видів, в яких останні мають аутфітосо-зологічну, ботаніко-історичну (раритетні релікти), ботаніко-географічну (раритетні ендеміки, диз'юнктивноареальні, пограничноареальні види) значущість і характеризуються вразливістю, обмеженими площами поширення та перебувають під загрозою зникнення) (Didukh., 2009b). В цих угрупованнях він утворює другий підводний під'ярус із проєктивним покриттям до 40%. Цей вид рослини має понтійсько-каспійський ареал і, на думку багатьох дослідників, є реліктовим причорноморським ендеміком. За созологічним статусом (I — indeterminate) цей вид є одним із 28 видів флори України, що визнаються як такі, для яких можуть існувати окремі загрози існування у межах ареалу. Більшість дослідників вказують на наявність загроз існуванню його популяцій та необхідність охорони всіх місцезростань. Вид включений до Європейського Червоного списку (R), в Україні внесений до списку охоронюваних макрофітів

(Dubyna, 1993), а також включений в офіційний перелік регіонально рідкісних видів Черкаської області (Cherkasy Regional Council, 2022).

На мілководдях заплавлених озерець зрідка зустрічаються угруповання *Batrachietum trichophylli* Soo 1971. По обводнених зниженнях серед заболочених вільхових лісів повсюдно відмічаються фрагменти угруповань *Hottonietum palustris* Sauer 1947. Серед угруповань прикріплено-донної зануреної рослинності виявлені *Potametum graminei* Lang 1967, *Potametum crispum* Soo 1927, *Potametum lucentis* Hueck 1931, *Potametum perfoliatum* Miljan 1933, *Elodeetum canadensis* Nedelcu 1967. Зрідка зустрічаються також угруповання (*Nymphaeo albae*-*Nupharetum luteae* Nowinski 1927) прикріплено-донних рослин із плаваючим на поверхні води листям.

Виявлення у двох локалітетах *Chara globularis* та *Chara papillosa* свідчить про наявність фрагментів угруповань класу *Charetea intermediae*. Такі угруповання є індикаторами відносно низького рівня органічного забруднення води та стабільних гідрологічних умов у межах окремих водойм, що формуються переважно на ранніх стадіях заростання мілководних евтрофних та мезоевтрофних систем.

Угруповання повітряно-водної рослинності (клас *Phragmito-Magnocaricetea*) формуються по периметру водного плеса водойм та на бережжях і займають значні площі. Зокрема представлені великі площі угруповань рогозу вузьколистого (*Typhetum angustifoliae*). На ділянках з потужним шаром мулу домінує *Typha latifolia*. Знижені ділянки бережжя стариці із неглибоким шаром торфу на поверхні зайняті угрупованнями крупних кореневищних осок, зокрема осоки гострої (*Carex acuta*) і о. гостровидної (*C. acutiformis*). Вздовж берега також фрагментами зустрічаються угруповання з домінуванням леєрсії рисовидної (*Leersietum oryzoidis*), а на

ділянках періодично обводнених знижень серед лук — очеретянки звичайної (*Phalaridetum arundinaceae*). На бережних ділянках водойм із коливанням рівня води впродовж літа повсюдно зростають угруповання *Eleocharitetum palustris*. По периферіях вільхових боліт на ділянках із добре сформованим шаром торфу відмічені угруповання *Caricetum appropinquatae*.

При подальших дослідженнях території висока ймовірність виявлення тут фрагментів угруповань класу *Scheuchzerio palustris*-*Caricetea fuscae* Tx.1937.

У зв'язку із відсутністю регулярного сінокосіння та випасання худоби лучна рослинність (клас *Molinio-Arrhenatheretea*) зараз не має значного поширення на цій території. Як залишки колись значних за площею лук зустрічаються невеликі ділянки, на яких як включення серед лісів та чагарників зустрічаються лучні угруповання. Найсухіші їх варіанти, що приурочені до підвищень борової тераси, представляють угруповання асоціації *Agrostio vinealis-Calamagrostietum epigaei*. Найбільш типовими в оточенні лісової рослинності зростають луки асоціації *Agrostio giganteae-Festucetum pratensis* та *Poetum pratensis*. На узліссях свіжих вільшняків зустрічаються фрагменти угруповань *Galietum borealis*. На постійно зволжених ділянках із неглибокими торфами зустрічаються угруповання *Scirpetum sylvatici* та *Caricetum cespitosae*. На багатих торф'яно-мулистих ґрунтах формуються високотравні угруповання *Lysimachio vulgaris-Filipenduletum*.

Термофільні угруповання трав (клас *Trifolio-Geranietea*) зустрічаються на галявинах та по узліссях суборів. Здебільшого вони представлені угрупованнями асоціації *Geranio sanguinei-Trifolietum alpestris*.

Лісова рослинність представлена головним чином заболоченими, вологими та рідше свіжими листяними лісами.

Найбільші площі на багатих торфово-болотних ґрунтах займають заболочені вільхові ліси (клас *Alnetea glutinosae*).

Значні площі у межах Мошногогірського кряжу та прилеглих лісових масивів займають неморальні широколистяні ліси союзу *Carpinion betuli* класу *Carpino-Fagetea sylvaticae*. Вони формують основний лісовий покрив добре дренованих підвищених ділянок і виступають ключовим елементом ландшафтної структури, забезпечуючи перехід між заболоченими вільшняками та сосново-дубовими лісами піщаних терас. У деревостані переважають *Quercus robur*, *Carpinus betulus* та *Tilia cordata*, тоді як підлісок представлений типовими неморальними чагарниками. Трав'яний ярус характеризується участю неморальних та мезофітних видів, що свідчить про відносно стабільні едафічні умови та високу фітоценотичну зрілість угруповань.

Світлолюбні вербово-тополеві ліси (клас *Salicetea purpurea*) приурочені до периферії вільшняків і трапляються лише фрагментарно. Повсюдно серед боліт та по їх периферії вздовж бережжя водойм зустрічаються зарості чагарниково-болотної рослинності (клас *Franguletea*) (Shevchuk 1997).

На ділянках із середньобогатими свіжими та сухими дерново-підзолистими супіщаними ґрунтами поширені ацидофільні флористично бідні дубові та сосново-дубові ліси (клас *Quercetea robori-petraeae*). Ліси з переважанням або помітною участю *Pinus sylvestris* віднесені до двох класів (бідні на види на слабо сформованих піщаних ґрунтах за участі бореальних видів — до класу *Vaccinio-Piceetea*, багатовидові на добре сформованих дерново-підзолистих супіщаних ґрунтах з остепненням травостоєм — до класу *Pyrolo-Pinetea sylvestris*) (Didukh et al, 2003).

На ділянках із порушенням рослинним покривом представлені угруповання вторинної та рудеральної рослинності

(класи *Epilobietea angustifolii*, *Stellarietea mediae*, *Artemisietea vulgaris* та ін.). Їх поширення пов'язане з історичним торфодобуванням, меліоративними роботами та іншими формами господарської діяльності. Незважаючи на антропогенне походження, ці угруповання беруть участь у сукцесійних процесах відновлення природної рослинності.

На території проєктованого НПП «Ірдинське болото» виявлено угруповання, занесені до Зеленої Книги України (Didukh..., 2009b) — угруповання формації куширу напівзануреного (*Ceratophylleta submersi*); угруповання формації куширу донського (*Ceratophylleta tanaitici*); угруповання формації глечиків жовтих (*Nuphareta luteae*); угруповання формації латаття сніжно-білого (*Nymphaeeta candidae*); угруповання формації ряски горбатої (*Lemneta gibbae*); угруповання формації стрілолисту стрілолистого (*Sagittarieta sagittifoliae*); угруповання звичайно дубових лісів з домінуванням цибулі ведмежої (*Quercetea roboris* з домінуванням *Allium ursinum*); угруповання формації ковили дніпровської (*Stipeta borysthénicae*).

Біотопи та їх природоохоронне значення

Більша частина територія планованого НПП входить до складу діючого сайту Смарагдової мережі UA0000254 Cherkaskyi Bir (Рис. 4).

На території проєктованого НПП «Ірдинське болото» виявлено широкий спектр біотопів, включених до Резолюції 4 Бернської конвенції (COUNCIL., 1996), що свідчить про її високу екологічну цінність та відповідність критеріям територій Смарагдової мережі. Просторова організація біотопів визначається насамперед гідрологічним режимом території та мікрорельєфом, що зумовлює формування складного градієнта від відкритих водних екосистем до лісових угруповань (Рис. 5). Нами відмічено 25 типів оселищ Резолюції 4 Бернської конвенції:

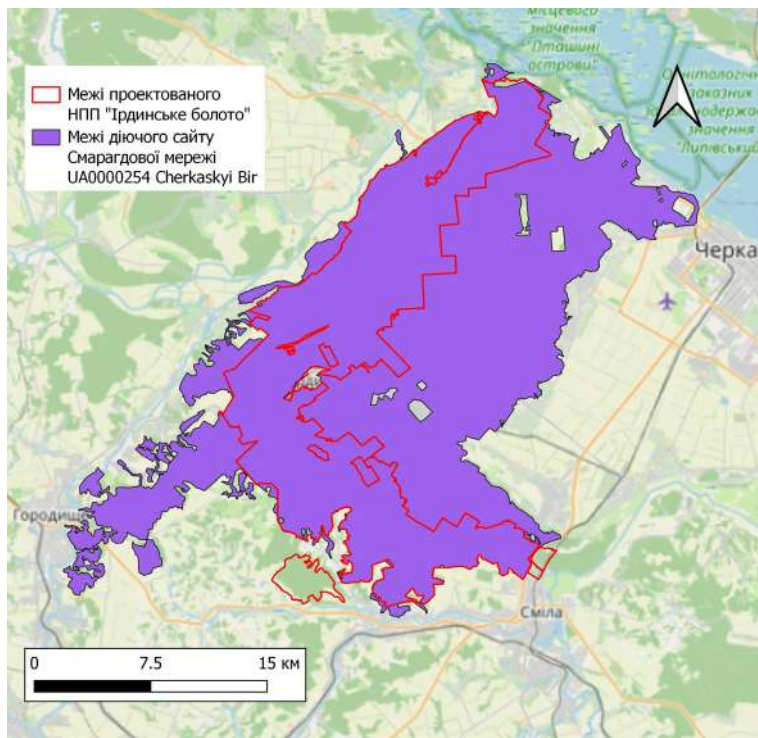


Рисунок 4. Співвідношення меж проєктованого НПП «Ірдинське болото» та сайту Смарагдової мережі UA0000254 Cherkaskyi Bir.

Figure 4. Relationship between the boundaries of the proposed “Irdynske Boloto” National Nature Park and the Emerald Network site UA0000254 Cherkaskyi Bir.

C1.222 Вільноплаваючі скупчення *Hydrocharis morsus-ranae*;

C1.223 Вільноплаваючі скупчення *Stratiotes aloides*;

C1.224 Вільноплаваючі скупчення *Utricularia vulgaris*;

C1.25 Занурені килимки харофітів у мезотрофних водоймах;

C1.32 Вільноплаваюча рослинність евтрофних водойм;

C1.33 Вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм;

C1.3411 Угрупування водяних жовтеців на мілководдях;

C1.3413 Зарості *Hottonia palustris* на мілководдях;

C2.34 Евтрофна рослинність повільно-текучих річок;

C3.4 Маловидові зарості низькорослої прибережно-водної та земноводної рослинності;

C3.51 Євросибірські низькорослі однорічні земноводні угруповання;

D5.2 Зарості крупних осок переважно без застою води;

E1.9 Незімкнені несердземноморські сухі кислі та нейтральні трав'яні угруповання, у тому числі континентальні трав'яні угруповання на дюнах;

E2.2 Рівнинні сінокосні луки;

E3.4 Мокрі або вологі евтрофні луки;

E5.4 Мокрі або вологі високо травні луки та папоротеві узлісся;

F3.241 Центрально-європейські субконтинентальні чагарники;

F9.1 Прирічкові чагарники;

G1.11 Прибережні вербові ліси;

G1.21 Прирічкові ясеново-вільхові ліси із змінним зволоженням;

G1.22 Мішані дубово-вязово-ясенові ліси великих річок;

G1.41 Заболочені вільхові ліси на не-кислому торфі;

G1.A1 Дубово-ясенево-грабові ліси на евтрофних і мезотрофних ґрунтах;

G3.4232 Сарматські ліси степової зони з *Pinus sylvestris*;

X35 Континентальні піщані дюни.

У центральних, найбільш обводнених частинах масиву переважають біотопи водної рослинності (група С), зокрема вільноплаваючі угруповання (C1.222, C1.223, C1.224), занурена рослинність евтрофних водойм (C1.33) та угруповання харофітів (C1.25), що формуються у відносно чистих водоймах. Уздовж берегових ліній і на мілководдях поширені угруповання прибереж-

но-водної рослинності (C3.4, C3.51), а також евтрофна рослинність повільно текучих водотоків (C2.34).

У перехідній зоні між відкритими водоймами та суходільними екосистемами значні площі займають болотні та лучні біотопи (групи D та E), зокрема зарості крупних осок (D5.2), вологі та мокрі евтрофні луки (E3.4), а також високотравні угруповання (E5.4). Ці оселища формують ключові екотонні ділянки з високим рівнем біорізноманіття.

На підвищених елементах рельєфу та периферії болотного масиву представлені чагарникові та лісові біотопи (групи F та G), включаючи прирічкові чагарники (F9.1), заболочені вільхові ліси (G1.41), заплавні та прибережні ліси (G1.11, G1.21, G1.22), а також неморальні широколистяні ліси (G1.A1). На піщаних терасах і дюнах формуються специфічні біотопи сухих трав'яних угруповань (E1.9), соснових лісів (G3.4232) та континентальних піщаних дюн (X35).

Обговорення

Отримані результати свідчать, що територія проєктованого національного природного парку «Ірдинське болото» є одним із ключових осередків збереження біорізноманіття у межах Лісостепової зони України. Її особливістю є поєднання флористичних та ценотичних елементів різного географічного походження, зокрема бореальних, неморальних і псамофітних, що формує унікальний перехідний комплекс Лісостепу. Висока частка видів родини *Superaceae*, наявність бореальних видів (зокрема *Calluna vulgaris*, *Chimaphila umbellata*, представників родів *Eriophorum* та *Pyrola*) та водно-болотних елементів підкреслюють риси поліського типу флори, тоді як значна роль неморальних широколистяних лісів союзу *Carpinion betuli* відображає типовий лісостеповий компонент.

Високе флористичне та ценотичне різноманіття території зумовлене на-

самперед її складною ландшафтною структурою та різноманітністю екотопів. Поєднання відкритих водних акваторій, боліт, вологих та сухих луків, чагарникових заростей і лісів різного типу формує мозаїчний рослинний покрив із численними екотонними зонами. Саме такі перехідні ділянки характеризуються підвищеним рівнем біорізноманіття та відіграють важливу роль у підтриманні популяцій багатьох рідкісних і спеціалізованих видів. Визначальним чинником формування цієї мозаїчності є гідрологічний режим території, який контролює розподіл біотопів від відкритих водних екосистем до лісових угруповань.

Аналіз біотопічної структури показав, що територія вирізняється значною представленістю оселищ, включених до Резолюції 4 Бернської конвенції, що свідчить про її відповідність критеріям територій Смарагдової мережі. Найбільшу соціологічну цінність мають водні та болотні біотопи (зокрема угруповання харофітів, вільноплаваючої та зануреної рослинності), а також вологі луки і заплавні ліси, які є осередками концентрації раритетних видів. Виявлення угруповань класу *Charetea intermediae* свідчить про збереження ділянок із відносно природним станом водних екосистем і низьким рівнем органічного забруднення, що є рідкісним явищем для трансформованих ландшафтів Лісостепу.

Водночас отримані дані вказують на наявність ознак трансформації рослинного покриву, пов'язаних із тривалим антропогенним впливом. Осушення боліт, торфовидобування, зміна гідрологічного режиму та припинення традиційного природокористування (сінокосіння, випасання) призвели до суттєвих змін у структурі біотопів. Зокрема, скорочення площ відкритих вологих оселищ і їх заростання чагарниками та лісом негативно вплинуло на стан лучних і болотних екосистем.

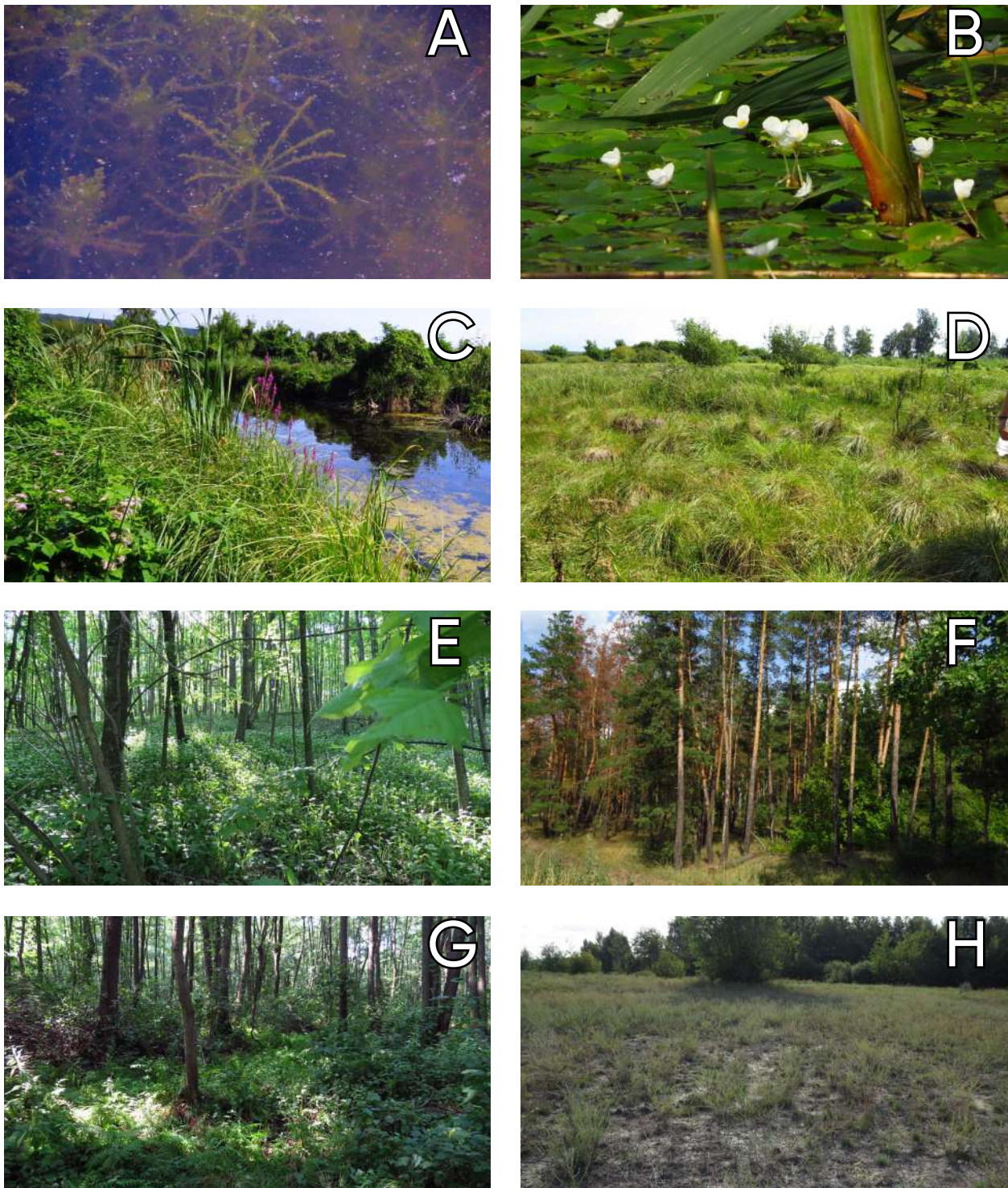


Рисунок 5. Різноманіття раритетних типів оселищ проєктованого НПП: А — С1.25 Занурені килимки харофітів у мезотрофних водоймах; В — С1.222 Вільноплаваючі скупчення *Hydrocharis morsus-ranae*; С — С3.4 Маловидові зарості низькорослої прибережно-водної та земноводної рослинності; D — D5.2 Зарості крупних осок переважно без застою води; E — G1.A1 Дубово-ясенево-грабові ліси на евтрофних і мезотрофних ґрунтах; F — G3.4232 Сарматські ліси степової зони з *Pinus sylvestris*; G — Заболочені вільхові ліси на некислому торфі; H — E1.9 Незімкнені несередземноморські сухі кислі та нейтральні трав'яні угруповання, у тому числі континентальні трав'яні угруповання на дюнах.

Figure 5. Diversity of rare habitat types in the proposed National Nature Park: A — C1.25 Submerged charophyte carpets in mesotrophic waters; B — C1.222 Free-floating stands of *Hydrocharis morsus-ranae*; C — C3.4 Species-poor stands of low-growing littoral and amphibious vegetation; D — D5.2 Stands of tall sedges, mainly without stagnant water; E — G1.A1 Oak-ash-hornbeam forests on eutrophic and mesotrophic soils; F — G3.4232 Sarmatian forests of the steppe zone with *Pinus sylvestris*; G – Waterlogged alder forests on non-acidic peat; H — E1.9 Open non-Mediterranean dry acidic and neutral grasslands, including continental dune grasslands.

Це, ймовірно, зумовило зникнення або різке скорочення популяцій низки екологічно спеціалізованих видів, передусім представників родини *Orchidaceae*, значна частина яких наводиться лише за історичними джерелами і не підтверджена сучасними дослідженнями.

Таким чином, територія проєктованого НПП «Ірдинське болото» поєднує ознаки як добре збережених природних комплексів, так і екосистем, що зазнали суттєвої трансформації. Це визначає її важливу роль не лише як осередку збереження біорізноманіття, але і як модельної території для вивчення процесів деградації та відновлення лісо-болотних екосистем у межах Лісостепу. Значна різноманітність біотопів, наявність рідкісних видів і угруповань, а також відповідність критеріям Смарагдової мережі обґрунтовують доцільність створення на цій території об'єкта природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Висновки

У результаті дослідження встановлено, що флора проєктованого НПП «Ірдинське болото» налічує 817 видів судинних рослин, із домінуванням родин *Asteraceae*, *Poaceae*, *Cyperaceae* та *Lamiaceae*, які разом формують понад половину видового складу. Водночас підвищена представленість *Cyperaceae* і значне різноманіття роду *Carex* (35 видів) свідчать про виражений вплив болотних та перезволожених екотопів і зближують досліджувану флору з поліськими флорами.

Встановлено високу созологічну цінність території: виявлено 74 раритетні види, зокрема 25 видів, занесених до Червоної книги України, 6 видів Резолюції 6 Бернської конвенції та 45 регіонально рідкісних видів. Значні площі популяцій окремих видів (зокрема *Allium ursinum*) та концентрація рідкісних видів у межах болотних, лучних і лісових біотопів підкреслюють роль те-

риторії як одного з ключових осередків збереження фіторізноманіття регіону.

Рослинність території характеризується високою синтаксономічною різноманітністю (18 класів, 28 порядків, 49 союзів), що відображає складну мозаїку екосистем. Провідну роль відіграють болотні (клас *Alnetea glutinosae*), водні (класи *Lemnetea*, *Potamogetonetea*) та неморальні лісові угруповання (клас *Carpino-Fagetetea sylvaticae*, союз *Carpinion betuli*), які формують структурний каркас рослинного покриву території.

Виявлено 25 типів біотопів, включених до Резолюції 4 Бернської конвенції, серед яких найбільшу созологічну цінність мають угруповання харофітів (C1.25), болотні осокові біотопи (D5.2), вологі евтрофні луки (E3.4) та неморальні широколистяні ліси (G1.A1). Виявлення *Chara globularis* та *Chara papillosa* підтверджує наявність угруповань класу *Charetea intermediae*, що є індикаторами відносно збереженого гідрохімічного режиму окремих водойм.

Показано, що сучасна структура рослинного покриву значною мірою сформована під впливом антропогенних факторів. Осушення, торфовидобування та припинення традиційного використання луків спричинили трансформацію біотопів, зокрема заростання відкритих екосистем і зменшення площ вологих луків. Імовірно є втрата частини спеціалізованих видів, передусім представників *Orchidaceae* (*Orchis militaris*, *Anacamptis morio*, *Hammarbya paludosa*, *Hemipilia cucullata*), які не підтверджені сучасними обстеженнями.

Встановлено, що більша частина території проєктованого НПП входить до складу сайту Смарагдової мережі UA0000254 Cherkaskyi Bir і забезпечує репрезентативність ключових типів оселищ європейського значення. Це, разом із високим рівнем флористичного та біотопічного різноманіття, обґрунтовує доцільність створення національного природного парку як механізму збе-

реження та відновлення лісо-болотних екосистем у межах Лісостепу України.

Додаткова інформація

ORCID:

Василь Шевчик

<https://orcid.org/0000-0001-5981-3776>

Катерина Лавріненко

<https://orcid.org/0000-0003-0549-5754>

Олександр Спрягайло

<https://orcid.org/0000-0002-9431-9746>

Оксана Спрягайло

<https://orcid.org/0000-0003-0065-5229>

Список літератури

- Andrienko, T. & Perehrym, M. (2012). *Ofitsiini pereliky rehionalno ridkisnykh roslын administratyvnykh terytorii Ukrainy*. Kyiv: Alterpres, 148 p. [in Ukrainian].
- Bondarchuk, V.H. (1959). *Heolohiia Ukrainy*. Kyiv: AN URSS, 832 p. [in Ukrainian].
- Cherkasy Regional Council (2022). *Pro zatverdzhennia pereliku vydiv roslын, shcho pidliahaiut osoblyvii okhoroni na terytorii Cherkaskoi oblasti ta Polozhennia pro noho: Rishennia vid 10.09.2022 № 8-33/VIII* [in Ukrainian].
- Chytrý, M., Tichý, L., Hennekens, S.M., Knollová, I., Janssen, J.A.M., Rodwell, J.S., Peterka, T., Marcenò, C., Landucci, F., Danihelka, J., Hájek, M., Dengler, J., Novák, P., Zukal, D., Jiménez-Alfaro, B., Mucina, L., Abdulhak, S., Aćić, S., Agrillo, E., Attorre, F., Bergmeier, E., Biurrun, I., Boch, S., Bölöni, J., Bonari, G., Braslavskaya, T., Bruelheide, H., Campos, A.J., Čarni, A., Casella, L., Čuk, M., Čušterevska, R., Bie, E.D., Delbosc, P., Demina, O., Didukh, Ya., Dítě, D., Dziuba, T., Ewald, J., Gavilán, R.G., Gégout, J.C., Galdo, G.P.G., Golub, V., Goncharova, N., Goral, F., Graf, U., Indreica, A., Isermann, M., Jandt, U., Jansen, F., Jašková, A., Jiroušek, M., Kačák, Z., Kalníková, V., Kavgacı, A., Khanina, L., Korolyuk, A.Yu., Kozhevnikova, M., Kuzemko, A., Kůzmič, F., Kuznetsov, O.L., Laiviņš, M., Lavrinenko, I., Lavrinenko, O., Lebedeva, M., Lososová, Z., Lysenko, T., Maciejewski, L., Mardari, C., Marinšek, A., Napreenko, M.G., Onyshchenko, V., Pérez-Haase, A., Pielech, R., Prokhorov, V., Rašomavičius, V., Rojo, M.P.R., Rūsiņa, S., Schrautzer, J., Šibík, J., Šilc, U., Škvorec, Z., Smagin, V.A., Stančić, Z., Stanisci, A., Tikhonova, E., Tonteri, T., Uogintas, D., Valachovič, M., Vassilev, K., Vynokurov, D., Willner, W., Yamalov, S., Evans, D., Lund, M.P., Spyropoulou, R., Tryfon, E. & Schaminée, J.H.J. (2020). EUNIS Habitat Classification: Expert system, characteristic species combinations and distribution maps of European habitats. *Applied Vegetation Science* 23 (4): 648–675.
- COUNCIL OF EUROPE (2011). *Revised Annex I of Resolution 6 (1998) of the Bern Convention listing the species requiring specific habitat conservation measures* (year of revision 2011). <https://rm.coe.int/1680746347>
- COUNCIL OF EUROPE (1996). *Revised Annex I to Resolution No. 4 (1996) of the Bern Convention on endangered natural habitat types using the EUNIS habitat classification* (year of revision 2019). <https://rm.coe.int/16807469e7>
- Hennekens, S.M. & Schaminée, J.H.J. (2001). TURBOVEG, a comprehensive data base management system for vegetation data. *Journal of Vegetation Science* 12: 589–591.
- Hlovatska, O.D. (1950). Flora Kanivskoho bioheohrafichnoho zapovidnyka ta yoho okolyts. *Trudy Kanivskoho bioheohrafichnoho zapovidnyka* 8: 30–54 [in Ukrainian].
- Hlovatska, O.D. (1952). Flora Kanivskoho bioheohrafichnoho zapovidnyka ta yoho okolyts. *Trudy Kanivskoho bioheohrafichnoho zapovidnyka* 10: 45–73 [in Ukrainian].
- Didukh, Ya.P., Kuzemko, A.A., Haiova, Yu.Yu. & Kovtun, I.V. (2003). Sosnovi ta dubovo-sosnovi lisy Cherkasko-Chyhyrinskoho heobotanichnoho raionu. In: *Roslynnist khvoinykh lisiv Ukrainy. Materialy robochoi narady*: 80–86. Kyiv [in Ukrainian].
- Didukh, Ya.P. & Sheliah-Sosonko, Yu.R. (2003). Heobotanichne raionuvannia Ukrainy ta sumizhnykh terytorii. *Ukrainian Botanical Journal* 60 (1): 6–17 [in Ukrainian].
- Dubyna, D.V. (2006). *Vyshcha vodna roslynnist. Roslynnist Ukrainy*. Kyiv: Fitosotsiotsentr, 412 p. [in Ukrainian].
- Didukh, Ya.P. (Ed.). (2009a). *Chervona knyha Ukrainy. Roslynni svit*. Kyiv: Hlobalkonsal'tynh, 900 p. [in Ukrainian].
- Didukh, Ya.P. (Ed.). (2009b). *Zelena knyha Ukrainy*. Kyiv: Alterpres, 448 p. [in Ukrainian].
- Flora URSS. (1935–1965). Vols 1–12. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

- Kuzemko, A.A. & Borysenko, K.A.** (Eds). (2019). *Proektuvannia i zberezhennia terytorii merezhi Emerald (Smarahdovoi merezhi). Metodychni materialy*. Kyiv: LAT & K, 78 p. [in Ukrainian].
- Kuzemko, A.A., Didukh, Ya.P., Onyshchenko, V.A. & Siefert, J.** (Eds). (2018). *Natsionalnyi kataloh biotopiv Ukrainy*. Kyiv: FOP Klymenko Yu.Ya., 442 p. [in Ukrainian].
- Lavrinenko, K., Shevchyk, V., Spriahailo, O., Spriahailo, O. & Shamrai, O.** (2025). *Flora of the Proposed National Park "Irdynske Boloto"*. Version 1.2. The B. Khmelnytsky National University of Cherkasy, Department of Agronomy, Biology and Ecology. Occurrence dataset. <https://doi.org/10.15468/zdvt98>
- Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine** (2021). Pro zatverdzhennia perelikiv vydiv roslyn ta hrybiv, shcho zanosyatsia do Chervonoï knyhy Ukrainy (roslynnyi svit), ta vydiv roslyn ta hrybiv, shcho vyklyucheni z Chervonoï knyhy Ukrainy (roslynnyi svit): Nakaz vid 15.02.2021 № 111. *Official Bulletin of Ukraine* 27: 230 [in Ukrainian].
- Mosyakin, S.L. & Fedoronchuk, M.M.** (1999). *Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist*. Kyiv, 345 p.
- Mucina, L., Bültmann, H., Dierßen, K., Theurillat, J.-P., Raus, T., Čarni, A., Šumberová, K., Willner, W., Dengler, J., Gavilán García, R., Chytrý, M., Hájek, M., Di Pietro, R., Iakushenko, D., Pallas, J., Daniëls, F.J.A., Bergmeier, E., Santos Guerra, A., Ermakov, N., Valachovič, M., Schaminée, J.H.J., Lysenko, T., Didukh, Y.P., Pignatti, S., Rodwell, J.S., Capelo, J., Weber, H.E., Solomeshch, A., Dimopoulos, P., Aguia, C., Hennekens, S.M. & Tichý, L.** (2016). Vegetation of Europe: hierarchical floristic classification system of vascular plant, bryophyte, lichen, and algal communities. *Applied Vegetation Science* 19 (1): 3–264.
- Naukove obgruntuvannia shchodo stvorennia natsionalnoho pryrodnoho parku "Irdynske boloto"**. (2025). Cherkasy, 140 p. (in Ukrainian).
- OpenRefine** (2026). *OpenRefine — a free, open source tool for data cleaning and transformation*. <https://openrefine.org/>
- Rudenko, L.H.** (Ed.). (2008). *Natsionalnyi atlas Ukrainy*. Kyiv: DNVP "Kartohrafiia", 440 p. [in Ukrainian].
- Shevchyk, V.L., Senchylo, O.O., Vorobiov, Ye.O. & Kondratiuk, I.M.** (1997). Roslynnyist pivnichno-skhidnoi chastyny bolota Irdyn. *Ukrainian Phytosociological Collection, Series A* 1: 92–100 [in Ukrainian].
- Shevchyk, V.L., Spriahailo, O.A., Spriahailo, O.V., Lavrinenko, K.V. & Lysenko, R.V.** (2025). Novi znakhidky lisovykh orkhidei na terytorii proiektovanoho NPP "Irdynske boloto". *Visnyk of the Cherkasy University. Series "Biological Sciences"* 2: 88–97 [in Ukrainian].
- Tichý, L.** (2002). JUICE, software for vegetation classification. *Journal of Vegetation Science* 13: 451–453.
- Wieczorek, J., Bloom, D., Guralnick, R., Blum, S., Döring, M., Giovanni, R., Robertson, T. & Vieglais, D.** (2012). Darwin Core: An Evolving Community-Developed Biodiversity Data Standard. *PLoS ONE* 7 (1): e29715. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0029715>